

PRIKAZI STRANIH KNJIGA I ČASOPISA

NEMAČKI POTPALJIVAČI RATA PONOVRNO NA DELU¹⁾

Ministarstvo narodne odbrane Demokratske Republike Nemačke izdalo je pod gornjim naslovom zbirku dokumenata o remilitarizaciji Zapadne Nemačke. Prva knjiga objavljena je početkom 1959. godine i obuhvata period od prvih začetaka Bundesvera do kraja 1958. godine. Druga knjiga predstavlja dopunu prve i prikazuje daljnji razvoj zapadnonemačkih oružanih snaga u 1959. godini.

Prikazivanjem ovih knjiga iznosimo pred čitaoce *Vojnog dela*, iz tog obilja materijala, one činjenice i podatke koji karakterišu opseg, način i suštinu remilitarizacije Zapadne Nemačke, a naročito tendencije njenog daljeg razvoja.

Posebnu vrednost i istovremeno karakteristiku ove zbirke dokumenata predstavlja činjenica da se sve cifre, imena i podaci i njihovi sakriveni motivi iznose bez ikakvih rezervi. Na taj način dobijena je za »mirnodopske« uslove jedna pomalo neuobičajena ilustracija nastajanja i razvoja jedne armije. Ovo je donekle razumljivo ako se ima u vidu ko je njen izdavač, a šta predmet njegovog interesovanja. Očigledno se vidi da je izdavač raspolagao ogromnim činjeničnim materijalom. Mada kroz obe knjige prevladuje propagandni način izlaganja i mada ima mestimičnih ponavljanja i insistiranja na već utvrđenim činjenicama, ovo u celini uzeto ne umanjuje vrednost iznesenog materijala.

Po ovim dokumentima Bundesver je počeo gotovo neprimetno i naoko bezazleno da se razvija i da se često prikriva pod raznim nevojničkim vidovima. Vremenom preduzete mere postaju jasnije, direktnije i sve otvorenije, a izjave njegovih rukovodilaca sve smelije i samouverenije. Iz hronologije događaja veza- nih za stvaranje Bundesvera, koja u obe

knjige obuhvata gotovo 80 stranica, iznosimo neke najkarakterističnije momente.

Još 1948. godine Amerikanci su, u okviru svog Historijskog odeljenja, organizovali grupu od nekih stotinu nemačkih generala, na čelu sa Francom Halderom,²⁾ sa zadatkom da se bave »vojno-historijskim studijama«.

Maja 1949. godine general Mantojfel vodi razgovore sa Adenauerom i u vidu jednog memoranduma predlaže mu detaljni plan remilitarizacije Zapadne Nemačke. Novembra iste godine Adenauer i visoki komesari potpisuju petersberški sporazum, koji između ostalog sadrži i tajne klauzule o uspostavljanju zapadnonemačke armije. Istovremeno se odobrava ponovno organizovanje policije i trupa bezbednosti.

Februara 1950. godine je formirana, u okviru američkih okupacionih trupa, prva zapadnonemačka obaveštajna jedinica pod nazivom »četa radne službe«. Avgusta te godine vicekancelar dr Bliher izjavljuje novinarima: »Ne bi trebalo da mi Nemci govorimo o ponovnom naoružanju. Mi treba da dejstvujemo bez buke, ali brzo«. Istog meseca Adenauer dostavlja, bez znanja vlade, američkom visokom komesaru tajni plan razvoja zapadnonemačke vojske u kojem zahteva: povećanje okupacionih trupa na najmanje 15 divizija; uključivanje zapadnonemačkih trupa u Evropsku armiju i stvaranje jakih policijskih jedinica kao jezgra za stvaranje kadrova buduće nemačke armije. Istovremeno su Špajdel i Šverin³⁾ postavljeni za Adenauerove savetnike za »policijska pitanja«. Nešto kasnije Šverin je postao vojni savetnik kancelara Adenauera i prvi šef novoformirane »Centrale za domovinsku službu«.

²⁾ Bivši šef Generalštaba za vreme Hitlera. — Prim. B. Z.

³⁾ Obojica generali još za vreme Hitlera. — Prim. B. Z.

¹⁾ *Deutsche Kriegsbrandstifter wieder am Werk*, izdanje Ministarstva narodne odbrane, Berlin 1959.

Oktobra iste godine organizuje se »Ured za preispitivanje — Godesberg«. Rukovodilac ove ustanove je Bahlin⁴⁾ koji je, sa izvesnim brojem saradnika, bivših istaknutih nacističkih oficira, bio zadužen da radi na personalnim pitanjima.

Nešto kasnije Adenauer određuje Teodora Blanka za svog opunomoćenika za »pitanja vezana za povećanje i smeštaj savezničkih trupa«. Kao saradnici određeni su mu Špajdel i Hojzinger⁵⁾ i pukovnik Kilmanseg. U novembru iste godine američka visoka komisija odobrava rad »Savezu fontovskih vojnika«, koji ima zadatak da okuplja bivše vojnike i održava nemačke »vojne tradicije«. Krajem godine ukida se »Ured za preispitivanje — Godesberg«. Njegove funkcije preuzima novoformirani »Blankov ured«. General Špajdel je zvanično postavljen za Adenauerovog vojnog savetnika u tom uredu.

U međuvremenu znatno narastao broj policijskih snaga, u okviru kojih su u stvari maskirani budući kadrovi zapadnonemačke armije. Početkom 1951. godine Zapadna Nemačka raspolaže sa 140.000 policajaca. Februara 1951. godine osniva se organizacija »čelični šlem«, koja izdaje i svoj list. Broj njenog članstva naglo raste tako da u septembru ona ima već 130.000, a u novembru 186.000 članova. Jula iste godine Adenauer izjavljuje pred jednim skupom Hrišćansko-demokratske unije da bomska vlada namerava da stvori armiju od 250.000 ljudi i formira 12 divizija. Halder predlaže bonskoj vladi da se registruju svi borci koji su učestvovali na Istočnom frontu, kako bi se mogli »u slučaju nužde brzo obuhvatiti«. Avgusta 1951. godine formira se prvi zapadnonemački bataljon vojnika pod platom u jačini od 10.000 ljudi. Septembra iste godine osniva se pod rukovodstvom Kuma⁶⁾ »Zajednica bivših esesovaca«, koja obuhvata 370 SS grupa sa prosečno 200 članova. Ubrzo se stvara još nekoliko organizacija ratnih veterana, među kojima »Savez za zaštitu nemačkih vojnika«, »Savez nemačkih vojnika« i drugi. Krajem 1951. godine na teritoriji Zapadne Nemačke postoji i radi 36 brojno snažnih organizacija ratnih veterana. Početkom decembra Blankov ured se pro-

širuje od 76 na 162 lica. Plansko odeljenje pod rukovodstvom Špajdela obuhvata 55 ljudi.

Januara 1952. godine osniva se od bivših nacističkih oficira »Društvo za vojnu nauku« sa zadatkom da uopšti iskustva iz hitlerovskih pohoda. Keselring⁷⁾ je avgusta te godine izabran za predsednika »Čeličnih šlemova« iako je u to vreme još bio na izdržavanju kazne. Maja 1953. godine on je prevremeno oslobođen i odmah preuzima ovu i još nekoliko počasnih funkcija. U decembru 1952. godine u okviru Blankovog ureda već rade 4 odeljenja: kadrovsko, vojno, vojno-privredno i upravno.

Početkom 1953. godine objavljuju se planovi o razvoju zapadnonemačkog vazduhoplovstva koje bi trebalo da obuhvati 8.000 ljudi, 20 eskadrila i preko 1.300 aviona za borbu. Ovu godinu karakteriše znatno jačanje poluvojničkih organizacija. Organizacija »Tehnička pomoć« obuhvata već blizu 400 mesnih organizacija. Krajem godine postoji već 463 tzv. vojnih i tradicionalnih saveza kojima je zadatak da propagiraju militarizam i razvijaju nemački šovinizam.

Zakon o narodnoj odbrani, uključujući vojnu obavezu muškaraca starijih od 18 godina, donesen je početkom 1954. godine. Time su bili stvoreni pravni uslovi za militarizaciju Zapadne Nemačke. Iste godine Blankov ured objavljuje organizaciju milicije (kasnije Teritorijalne odbrane), koja neće biti obuhvaćena NATO kontingentom, već će ostati pod nacionalnom komandom. Oktobra 1954. godine potpisan je tzv. pariški sporazum po kojem Zapadna Nemačka, između ostalog, prima i dve veoma značajne obaveze — pristupa Severnoatlanskom paktu (NATO) i Briselskom sporazumu. Naravno, sem obaveza ona prima i posebna prava, među kojima su svakako najznačajnija sva ona koja proizilaze iz statusa koji joj daje članstvo u NATO-u. Poražena Nemačka stupa ponovno na scenu i zauzima u NATO-u ravnopravno mesto među zemljama pobednicima. Krajem te godine, po nepotpunim podacima, u Zapadnoj Nemačkoj postoji i radi 697 militarističkih organizacija.

Formalnim prijemom Zapadne Nemačke u NATO 9. maja 1955. godine izvršen je period pripreme njene remilitarizacije, koji karakterišu prikrivene ak-

⁴⁾ Isto bivši general. — Prim. B. Z.

⁵⁾ Obojica bivši generali. — Prim. B. Z.

⁶⁾ Bivši SS general. — Prim. B. Z.

⁷⁾ Bivši Hitlerov feldmaršal. — Prim. B. Z.

cije i polulegalno delovanje. Počinje nova etapa organizovanja zapadnonemačke oružane sile, ustvari njen otvoren i intenzivan razvoj u svakom pogledu. Već juna iste godine Teodor Blank je postavljen za ministra narodne odbrane, a Blankov ured postaje oficijelno Ministarstvo rata. Posle znatne reorganizacije tzv. Vojnog odeljenja na njegovo čelo postavljen je Hojzinger. Po objavljenim osnovnim koncepcijama o razvoju zapadnonemačke oružane sile, u to vreme se predviđaju sledeće snage: kopnena vojska 370.000 ljudi, vazduhoplovstvo 70.000, mornarica 20.000 i u perspektivi milionska Teritorijalna odbrana i organizacija teritorije u vojnom smislu. Već avgusta se uključuju prve grupe zapadnonemačkih oficira na rad u Vrhovnu komandu NATO-a, a krajem godine proizvedeni su prvi generali (Hojzinger i Špajdel), 18 pukovnika, 30 majora, 40 kapetana itd.

Početkom 1956. godine aktivno se radi na podizanju kasarnskog prostora i prima se prvo savremeno naoružanje. Odlučeno je da mornarica započne izgradnju 8 razarača, 30 torpednih čamaca, 11 korveta, 24 čistača mina i još preko 30 brodova razne pomoćne namene. Karakteristična je izjava kapetana bojnog broda Cenker a prilikom Blankovog obilaska njegove jedinice: »Mi stari, koji smo služili u bivšoj mornarici pod velikim admiralom Dënicom, pošteno smo se borili«.

U to vreme Blank je izjavio da će krajem godine Zapadna Nemačka raspolagati kontingentom od najmanje 95.000 vojnika. Istovremeno se založio za to da se 12-mesečna obuka produži na 18 meseci. Juna iste godine osnovane su prve padobranske jedinice pod komandom pukovnika Gerikea.⁸⁾ Ubrzo zatim formirane su u Hamburgu prva tenkovska divizija, u Kaselu druga grenadirska, a u Mitlenvaldu prve brdske jedinice. U julu je izglasana u borskom parlamentu opšta vojna obaveza koja Zapadnoj Nemačkoj omogućava mobilizaciju maksimuma od 12 miliona ljudi. Vojni budžet za 1956/57. godinu iznosio je 8,7 milijardi nemačkih maraka.

Bivši pripadnici SS jedinica, zaključno sa činom potpukovnika, rehabilituju se. Donosi se odluka po kojoj oni mogu biti primljeni u Bundesver sa pravom da zadrže činove koje su imali u SS jedinicama. U toku 1956. godine formirane su 2 oklopne i 3 grenadirske (motopešadijske)

divizije, 1 vazdušnodesantna i 1 brdska brigada. U cilju osposobljavanja kadrova za Bundesver formirano je 13 škola za obučavanje oficira rodova i službi. Oktobra dolazi do reorganizacije Adenauerovog kabineta. Teodora Blanka smenjuje dotadnji ministar za atomsku pitanja Franc Jozef Straus. Značajan momenat u razvoju Bundesvera predstavlja, u toku istog meseca, početak rada kursa za generalštabne oficire, koji obuhvata oko 100 izabranih kapetana i majora.

Budžet za potrebe narodne odbrane za godinu 1957/58. određuje se u iznosu od 9 milijardi nemačkih maraka.

Početkom 1957. godine u borskom Ministarstvu rata već radi 639 oficira i 287 podoficira. Istovremeno počinje obuka na 550 mesta. Poseban znak afirmacije Bundesvera i poverenja u njega predstavlja postavljanje, 24. januara 1957. godine, generala Špajdela za komandanta NATO snaga za centralnu Evropu.

Američki general Rufner izjavljuje u januaru da će Zapadna Nemačka do kraja godine dobiti kompletno naoružanje za 2 oklopne i 4 grenadirske divizije u vrednosti od 4,2 milijarde nemačkih maraka. Istovremeno u Zapadnu Nemačku stiže 36 atomskih podova i 75 bespilotnih aviona tipa *Matador*, koji je osposobljen za nošenje atomskih bojnih glava.

U to vreme Gelen⁹⁾ dobija oficijelnu titulu »predsednika savezne obaveštajne službe«. Gelenova služba, koja je i do tada imala ispostave u nizu glavnih gradova graničnih pokrajina, sada broji, po zvaničnim podacima, 540 činovnika, 641 službenika i 64 radnika. Objavljena je cifra od preko 5 miliona nemačkih maraka koja godišnje stoji na raspolaganju ovoj službi za njenu delatnost. Pored obaveštajne službe zadužene za aktivni obaveštajni rad, koja neposredno stoji pod Adenauerom, postoje još i civilna služba bezbednosti u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova i vojna kontraobaveštajna služba koja se nalazi pod Ministarstvom narodne odbrane.

U toku 1957. godine vršeni su znatni naponi za jačanje Bundesvera u pogledu broja i naoružanja. U sastavu oružanih snaga nalazilo se sredinom godine već 96.000 ljudi od kojih je 35.000 ranije služilo u Vermahu. Od V. Britanije i SAD kupljeno je dosta naoružanja, posebno savremena tehnika i avijacija. U oktobru

⁸⁾ Komandant padobranske divizije za vreme Hitlera. — Prim. B. Z.

⁹⁾ Isto general u doba Hitlera. — Prim. B. Z.

Štraus saopštava da će Bundesver dobiti i savremena nuklearna sredstva. U novembru general Horn preuzima komandu nad Teritorijalnom odbranom. Time započinje nov period u razvoju ovog vida oružane sile. Krajem godine Nemci preuzimaju od Amerikanaca, za potrebe svog vazduhoplovstva, četiri velika savremena vojna aerodroma.

Po službenim podacima od 31. decembra 1957. godine Bundesver je brojao 125.000 ljudi, a u NATO su bila integrirana 3 štaba korpusa sa 5 divizija.

Februara 1958. godine u Bundesveru se nalazi već 85 generala i admirala, od čega 59 u KoV-u, 14 u vazduhoplovstvu, a 12 u mornarici. Svi su oni bili značajni funkcioneri u Hitlerovoj armiji. Činjenica da je neko služio u Hitlerovoj vojsci očigledno ne predstavlja više nikakvu prepreku. Ovo posebno potvrđuje jedna odluka kojom svi pripadnici Bundesvera mogu, od aprila 1958. godine, nositi na uniformama sva nacistička odlikovanja. Aprila iste godine završeno je formiranje 1. brdske divizije, koja se odmah uključuje u kontingent NATO-a. Istovremeno je integrirana u NATO i prva borbeno grupa padobranaca.

U cilju pojačanog propagandnog delovanja u najširim masama stvara se u Bonu nova moćna propagandna organizacija »Narod i odbrana«. U to vreme u poznatom vojno-teoretskom časopisu *Wehrkunde* objavljen je članak koji se zalaže, među ostalim merama koje treba primeniti u ratu, i za evakuaciju 14 miliona zapadnih Nemaca. Krajem aprila nemačko vazduhoplovstvo koristi već 16 aerodroma za svoje potrebe. Neki od njih se modernizuju i proširuju.

Paralelno sa izgradnjom Bundesvera razvija se, u početku skromno a zatim sve pretencioznije, nemačka ratna industrija. Juna 1958. godine posebno je zapažena izjava Štrausa da će zapadnonemačka vazduhoplovna industrija do 1964. godine primiti za razvoj projektila iznos od 1 milijarde nemačkih maraka. Između ostalog, pored projektila zemlja — vazduh, predviđena je i proizvodnja projektila zemlja — zemlja odometu do 120 km. Istovremeno pada i odlazak prve grupe od stotinu zapadnonemačkih vojnika u SAD gde se obučavaju kao posada za dirigovani projektil *Matador*. Obuka treba da traje 2 godine. Ujedno bonska vlada poručuje 24 projektila *Matador* i 6 lansirnih uređaja.

Po tadanjem planiranju vazduhoplovstvo treba do 1961. godine da raspolaže sa 100.000 ljudi i blizu 2.400 aviona za borbu.

Oktobra iste godine »Ured za vojno-tehnička istraživanja i razvoj« izdvojen je iz Ministarstva rata i postaje samostalan organ. U to vreme ova značajna institucija zapošljavala je 1.600 službenika i radnika sa perspektivom da ubrzo naraste na 2.000 ljudi.

Izdaci za potrebe oružanih snaga popeli su se u budžetskoj godini 1958/59. na oko 10 milijardi nemačkih maraka, što je predstavljalo oko 25% od ukupnog budžeta. Ovim budžetom predviđeno je, između ostalog, 125 generalskih mesta, 7.700 mesta za štapske oficire, 20.000 oficirskih i 70.000 podoficirskih mesta.

Krajem 1958. godine Bundesver je raspolagao sa 180.000 ljudi i 13.000 pripadnika graničnih jedinica.

Aprila 1959. godine predviđalo se da će u Bundesveru do marta 1960. godine biti 140 generala, 600 pukovnika i 1.727 potpukovnika. Državni budžet za 1959/60. godinu iznosio je 39 milijardi nemačkih maraka. Od toga su se izdaci za narodnu odbranu popeli na 11 milijardi nemačkih maraka.

Jula iste godine Štraus osniva Centar za vazduhoplovna ispitivanja u okviru kojeg su predviđeni svi savremeni vazduhoplovni tehnički instituti.

Ministarstvo rata predviđa da najveći deo ljudi rođenih 1922. godine uvrsti u organizaciju Teritorijalne odbrane. Septembra 1959. godine general Ibelhok najavljuje rehabilitaciju pripadnika SS trupa, navodeći da su oni bili »regularne trupe koje su se veoma hrabro borile«. Novembra te godine pozvani su na odlazak roka mladići rođeni 1939. godine u dotada rekordnom broju od 480.000 ljudi.

Hronološkim iznošenjem osnovnih karakterističnih momenata želelo se samo da prikaže izvanredno nagli razvoj zapadnonemačke oružane sile. U nastavku izneće se nekoliko osnovnih problema remilitarizacije Zapadne Nemačke. Iako knjiga o tome iznosi veoma opsežan materijal, zadržavam se samo na pitanjima koja su po našoj oceni suštinska.

U knjizi se najpre dodiruje pitanje *kadrovске strane remilitarizacije* i podseća na prikriveni razvoj nemačke oružane sile posle prvog svetskog rata. Tajno obučavan i pripreman, oficirski kadar predstavljao je tada osnovni preduslov za uspešnu izgradnju Vermahta. Takozva-

ni »Trupni ured«, maskiran ovim bezazlenim imenom, bio je u stvari ilegalni generalštab. Zbivanja posle 1938. godine pokazala su da je vojna organizacija, iako razvijana u nenormalnim uslovima, postigla visok stepen efikasnosti.

Danas se historija upadljivo ponavlja, samo umesto vilhelmovskih generalštaba sada stupaju na scenu bivši Hitlerovi generalštabni oficiri.¹⁰⁾ Odmah posle drugog svetskog rata niz istaknutih bivših generalštabnih oficira, zahvaljujući tadanjim međunarodnim odnosima, prikupljen je u specijalne logore gde je bio zadužen za obradu »istočnih iskustava« ili pak uvršten u mnogobrojna i raznovrsna »studijska društva«. Na taj način stvorena im je mogućnost da posredno, a kasnije i neposredno, rade na vaskrsavanju današnjeg Bundesvera.

Po prijemu Zapadne Nemačke u NATO, njihova aktivnost postaje javna i oni ubrzo zauzimaju odlučujuće pozicije u današnjem Bundesveru. Oko 75% članova generaliteta današnje zapadnonemačke armije potiče iz bivšeg Hitlerovog generalštaba. Generalni inspektor Hojzinger, kao i Retiger, Kamhuber i Ruge su bivši generalštabci.

Ocenjujući u celini današnji kadar Bundesvera, u knjizi se posebno ukazuje na činjenicu da su svi generali i admirali bivši visoki oficiri Vermahta (u najmanju ruku bivši potpukovnici). Sedam generala i admirala bili su ili na spisku ili im je suđeno kao ratnim zločincima. Sem toga, oko 2.000 bivših SS oficira i podoficira nalazi se danas u Bundesveru.

Radi boljeg dokumentovanja svega ovog, u knjizi se poimenično iznose iscrpni podaci za 111 današnjih generala, pri čemu se navodi njihov položaj u Hitlerovoj vojsci i njihove »zasluge« u prošlom ratu. Iz ovog pregleda, između ostalog, može

¹⁰⁾ Nemački generalštabni oficiri predstavljaju već više od 100 godina, u svim dosadašnjim nemačkim vojskama, naročito oficirsku kastu sa posebnim ugledom i privilegijama. Ti su ljudi posebno birani, vaspitavani i obučavani. Mahom su to ambiciozni oficiri velike energije, vrlo sposobni, koji, razmešteni na sve ključne pozicije, deluju kao osnovna pokretačka snaga čitavog vojnog mehanizma. Kao takvi oni su u prošlosti predstavljali glavne inicijatore i realizatore svih nemačkih osvajачkih ratova. Otuda je i uvođenje »generalštabne službe« u Bundesver 1959. godine više nego simptomatično.

se videti da je centralna vojna ličnost današnjeg Bundesvera, general Hojzinger, bio šef operativnog odeljenja Hitlerovog generalštaba i da je kao takav neposredno planirao napad na Jugoslaviju 1941. godine. General Špajdel, sada komandant NATO snaga za centralnu Evropu, bio je za vreme Hitlera obaveštajac, a u ratu, na teritoriji Sovjetskog Saveza, beskrupulozni sprovedilac »taktike spaljivanja zemlje«.

Mnogo prostora u ovoj knjizi zauzimaju dokumenti i izjave koji govore o *uvođenju pruskog drila* i surovih metoda prilikom obučavanja vojnika u Bundesveru. U početku se mnogo propagirala čovečnost i »novi demokratski duh« koji će navodno vladati u međusobnim odnosima u zapadnonemačkoj vojsci. Vremenom se sve više odstupalo od tog stila i sve više su praktikovani surova disciplina i lomljenje ličnosti. U knjizi se tvrdi da je današnji Bundesver u pogledu unutrašnjih odnosa u celosti nasledio negativne kaplarske tradicije bivše vojske. Glavnu zaslugu za takvo stanje imaju bivši oficiri koji su svoje navike verno preneli u novu sredinu.

Međutim, današnje rukovodstvo Bundesvera ne gradi čvrstinu armije isključivo na slepom pokoravanju. Paralelno sa razvijanjem discipline odvija se i *intenzivna političko-propagandna aktivnost*. Nju sprovode oficiri takozvane službe »za unutarnje rukovođenje«. Ova služba deluje na nekoliko sektora: vaspitanju, vezama sa javnošću (popularisanju armije), rukovođenju ljudima i psihološkom ratovanju. Oficiri zaduženi za političko-propagandni rad nalaze se na svim komandnim stepenima. Pored njih na tom planu dejuju i vojna crkvena organizacija preko vojnih sveštenika. Celokupnu ovu aktivnost karakteriše velika intenzivnost, raznovrsnost oblika, primena savremenih psiholoških metoda i analiza itd. Često se deluje veoma smišljeno i elastično. Aktivnost se prilagođava intelektualnom uzrastu i ličnim sklonostima. Sadržaj političkog vaspitanja čini »buđenje nemačkog patriotizma«, veličanje »dela otaca«, upoznavanje sa »svetlim tradicijama«. Sve to sa krajnim ciljem da se što više raspiri velikonemački šovinizam i želja za revanšom. Osnovni motiv koji provejava gotovo kroz čitavu tu aktivnost jeste neizbežnost borbe protiv komunizma, a posebno protiv Sovjetskog Saveza.

Obradujući karakter i namenu Bundesvera u knjizi se, nizom dokumenata i

izjava, ističe da je *zapadnonemačka voj-ska namenjena za agresivne ciljeve*. Početak njenog stvaranja objašnjavao se potrebom odbrane od Sovjetskog Saveza. Kasnije se sve direktnije, i na kraju sasvim otvoreno, govori i piše o »oslobode-nju istočne zone«. Odgovorni zapadnonemački lideri, između ostalog, izjavljuju: »Nema govora o tome da borbe vodimo na Rajni ili zapadno od nje; operacije treba planirati na nemačkoj teritoriji, daleko na Istoku«; »najbolji put za vraćanje Istočne Nemačke je ponovno naoružanje«; »naša teritorija treba da se proteže svugde gde su grobovi naših otaca«; »zajednički neprijatelj slobodnog sveta je komunizam koji se ne može menjati, već ga treba uništiti« itd. itd.

O agresivnoj nameni Bundesvera, osim ovih izjava, rečito govori i njena *struktura i naoružanje*. Za relativno kratko vreme, do 1960. godine, Zapadna Nemačka je uspjela da razvije 3 korpusa sa 12 divizija, od kojih 7 oklopno-grenadirskih, 3 oklopne (jedna u formiranju) i po jednu vazdušnodesantnu i brdsku. Posle izvesnog lutanja prvih godina, kada je formacija često menjana i u suštini nosila obeležja američke organizacije, usvojena je 1959. godine nova jedinstvena formacija divizije. Ona se bitno razlikuje od svih NATO formacija, što upadljivo govori o tome da su nemački generalštapci, ne kopirajući nikoga, uzeli stvar u svoje ruke i na osnovu svojih iskustava i predviđanja o nameni, stvorili originalnu formaciju.

Nova divizija je potpuno motorizovana i veoma pokretljiva, brojno stanje joj je jače od američke i ogromne je vatrene moći. Čitavom svojom organizacijom očigledno je predviđena za nagle i duboke prodore na ravničastom zemljištu i u celosti je prilagođena vođenju rata u atomskim uslovima. Divizija obuhvata 2 oklopno-grenadirske brigade, 1 tenkovsku i jake prištapske delove. Oklopno-grenadir-ska brigada je potpuno motorizovana i osposobljena da samostalno, nekoliko dana bez dotura, vodi borbu. Od divizijskih delova ističe se veoma jaka i motorizovana konvencionalna artiljerija, izviđački motorizovani bataljoni, eskadrila avijacije KoV i posebno formacijsko odeljenje atomskih raketa sa dva lansirna postolja, koje omogućava nanošenje taktičkih atomskih udara. Veliki broj oklopnih transportera obezbeđuje jednovremeno uvođenje glavne pešadijske mase u stvorenu brešu. (Još marta 1958. godine bilo je predviđeno da će Bundesver u perspektivi raspolagati

sa oko 10.000 ljudi specijalizovanih za upotrebu projektila).

Po svojoj udarnoj moći i brojnom stanju ova divizija ima sve karakteristike krupne združene jedinice. Ako se uzmu u obzir znatna ojačanja koja će ova divizija primiti u ratu, onda se ona može smatrati gotovo kao korpus. Po proceni koja se daje u knjizi, 3 sadašnja korpusa predstavljaju, kada se završi razvoj Bundesvera, realni ekvivalent trima armijama starog sastava, odnosno 12 divizija odgovaraće korpusima, a 34 brigade istom broju divizija starog sastava. Prema tome limit od 12 divizija je samo formalan. Stvarna jačina oružanih snaga Zapadne Nemačke je znatno veća.

Iako je Zapadna Nemačka ograničena pariskim sporazumom na armiju od 500.000 ljudi, čitavo planiranje ide u tom pravcu da oružane snage u slučaju potrebe mogu brzo da prerastu u milionsku armiju. Jedan od bitnih činilaca koji treba da omogućiti takav razvoj je sastav i struktura sadašnje armije od 350.000 ljudi, koja je izrazito *kadrovskog tipa*. Ovo se potvrđuje sledećim podacima:

Na 753 vojnika, odnosno 1465 kadrovskih podoficira dolazi jedan general.

Na 2,4 vojnika, odnosno 4,7 kadrovskih podoficira dolazi jedan oficir.

Dalje se ukazuje na činjenicu da je veliki broj sadašnjih oficira i podoficira osposobljen da odmah primi višu dužnost. Tako danas Bundesver zvanično raspolaže sa 15.000 komandira odeljenja. U stvari tu dužnost može da vrši oko 50.000 starešina. Gotovo svi komandiri vodova mogu biti komandiri četa, pa umesto pokazanih 4.500, na toj dužnosti može se odmah angažovati blizu 23.000 sadašnjih komandira vodova.

Značajne faktore koji treba da obezbede ljudstvo za milionsku armiju predstavljaju i vojne organizacije kojima se centralno rukovodi, a koje imaju svoje organe sve do srezova i opština.

Najznačajnija od tih organizacija je *Teritorijalna odbrana*, koja obuhvata sve vojne obveznike koji nisu uključeni u NATO kontingent. Već krajem 1958. godine ona je organizovana u šest komandi vojnih područja, koje obuhvataju brojne štabove Teritorijalne odbrane, oko 60 mesnih komandantura, 13 komandi organa veze, 16 transportnih komandi i 2 komande pionirskih pukova sa pripadajućim bataljonima i specijalnim organima. Ova

je organizacija danas oformljena od vrha do dna. Teritorijalna odbrana ima u svom sastavu izviđačke, inženjerske i protivdesantne jedinice, zatim jedinice veze, kao i jedinice bezbednosti.

Posebno je simptomatično da je komandant Teritorijalne odbrane, general Horn, bivši generalštabni oficir pod Hitlerom, koji je i u periodu između dva rata bio poznat kao specijalista za ilegalno naoružavanje. Sve značajnije pozicije u ovoj organizaciji drže bivši nacistički oficiri. Važno je istaći da je Teritorijalna odbrana van NATO-a, tj. da je pod nemačkom nacionalnom komandom, koja može po svom nahodaženju i bez ikakve kontrole tu organizaciju da proširuje i jača, pa ako zatreba da tim putem sprovede čak i totalnu mobilizaciju. Zvanično ona u ratu treba da posluži kao specijalizovana pomoćna trupa koja će imati da podrži dejstva snaga Bundesvera. U stvari to je maska pod kojom se stvara nova milionska oružana sila.¹¹⁾

Sem toga danas dejstvuje već posve izgrađen teritorijalni mobilizacijski regrutni sistem sa svim potrebnim organima i evidencijama.

U ostvarenju militarizacije Zapadne Nemačke posebna je uloga namenjena brojnim *pomoćnim organizacijama i savezima*. Među njima ističe se *granična zaštita*, koja sada broji 20.000 ljudi, a planirano je da taj broj poraste na 60.000.

Služba tehničke pomoći formirana je posle rata sa zadatkom da raščišćava ruševine i interveniše u slučaju elementarnih nepogoda. Vremenom ona je promenila karakter i postala tipična vojna pomoćna organizacija. Godine 1958. u 11 pokrajinskih organizacija bilo je obuhvaćeno oko 411 mesnih saveza sa preko 50.000 takozvanih pomoćnika. Njeni pripadnici pohađaju kurseve i škole u kojima se specijalizuju za miniranje, izgradnju mostova, podizanje žičanih vodova, opravku tehnike, podizanje naftovoda i slično. Dosada je održano preko 550 raznih kurseva sa prosečno 30 slušalaca. Na taj način stvorena je brojna organizacija mladih i obučanih ljudi, koji u kritičnoj situaciji mogu veoma dobro da se upo-

trebe kao stručnjaci u inženjerskim i pozadinskim jedinicama.

Veoma je razvijena i razgranata organizacija *protivvazdušne odbrane*, koja poslednjih godina broji oko 400.000 članova. Njeni pripadnici pohađaju razne stručne kurseve. Između ostalog upoznaju se i sa problemom i postupcima prilikom dekontaminacije.

Posebno mesto imaju brojne *organizacije i savezi bivših ratnika*. Kao i posle prvog svetskog rata, kada su »društva ratnih veterana« bila snažan ideološki oslonac nemačkog militarizma, i sadašnje organizacije bivših vojnika postavile su sebi kao osnovni zadatak da razvijaju šovinističke tradicije prusko-nemačkog militarizma. Prve organizacije nastaju već 1949. godine pod neposrednom zaštitom i uz materijalnu pomoć tadašnjeg Blankovog ureda. Jula 1959. godine radi već preko 1.300 društava ove vrste. Njihova aktivnost ispoljava se, pored izdavanja brošura i knjiga o prošlom ratu, u povremenim sastancima koji se često pretvaraju u javne nacističko-revanšističke manifestacije. Na čelu tih organizacija nalaze se mahom bivši Hitlerovi visoki oficiri i generali. Javno se organizuju masovni sastanci bivših pripadnika SS trupa, koji se sakupljaju iz čitave Evrope, na kojima predsedavaju bivši generali, tu se nose Hitlerova odlikovanja, pevaju se nacističke pesme, drže se revanšistički govori i slično. Pored velikog političko-propagandnog uticaja na veliki deo nemačke javnosti, ove organizacije istovremeno predstavljaju stalan rezervoar ljudstva na koji se može računati.

U saradnji sa ovim organizacijama, zapadnonemačke izdavačke kuće objavile su na danas nekoliko stotina knjiga i memoara iz doba rata u kojima se veliča Hitlerova vojska i njeni oficiri i neprikriveno iznose revanšistički apetiti.

Početak militarizacije dolazi do čitave poplave *nacističke i militarističke literature* u kojoj se prečutkuju ili opravdavaju ratni zločini, a ističu »herojska dela« i iznose doživljaji sa fronta. Sve ovo u nameri da se sačuva fašistički »frontovski duh«. Zanimljivo je da danas u Zapadnoj Nemačkoj izlazi veći broj vojnih časopisa nego za vreme Hitlera. Trenutno se izdaje 50 redovnih — većih vojnih časopisa, od takvih koji služe »očuvanju tradicija« pa do stručnih i teoretskih. Karakteristično je da se u svim tim časopisima na najširem planu razmatraju

¹¹⁾ U organima Teritorijalne odbrane radi znatan broj generalštabnih oficira. Ovo jasno određuje veliki značaj koji nemački vojni lideri pridaju toj organizaciji.

iskustva iz prošlog rata, posebno sa Istočnog fronta. U njima se često ukazuje na greške »koje se ne smeju ponoviti« i istovremeno se preporučuju korekture koje bi ubuduće trebalo usvojiti.

Poseban se značaj pridaje vojnoj penetraciji Zapadne Nemačke poslednjih godina u pojedine zemlje Evrope i na Bliski istok. Pravdajući se prenaseljenošću svoje teritorije i nemanjem slobodnog prostora, zapadni Nemci su povelili široku akciju za *izgradnju magacina i poligona van granica Nemačke*. U tu svrhu sklopljeni su, ili su još u toku, sporazumi sa Španijom, Francuskom, Belgijom, Danskom, Holandijom, Engleskom, Italijom i Turskom. Bez obzira na zvanično objavljene razloge, ovo širenje nemačke oružane sile, a samim tim i njenog uticaja u

ovim zemljama, predstavlja vrlo opasnu tendenciju.

Na kraju se konstatuje da je nacistička Nemačka izgubila prošli rat i pre 15 godina bila prisiljena na безусловnu kapitulaciju. No, zahvaljujući pomoći sa strane i nebudnosti odgovornih činilaca, ona je započela ponovno naoružavanje i u roku od 5 godina toliko se razvila da je stala u red prvih oružanih sila NATO-a u Evropi.

Cilj je ove knjige, kaže se na kraju, da raskrinka zapadnonemačke potpaljivače rata i alarmira svetsku javnost, ukazujući joj na opasnost koja opet pretili čovečanstvu od nemačkog imperijalizma.

B. Z.

Kontraadmiral R. Lepotije:

VAZDUHOPLOVNO-POMORSKE SNAGE U NUKLEARNO DOBA

Autor članka¹⁾ u stvari kritikuje neke stavove i mišljenja koje su o ulozi vazduhoplovno-pomorskih snaga u eventualnom budućem ratu već zastupali, u nekim ranijim člancima, pojedini saradnici ovog časopisa NATO-a. Njegovo je mišljenje da tehnika vanredno brzo napreduje i da se s obzirom na to i uloga vazduhoplovno-pomorskih snaga promenila.

Ranije mišljenje da osnovnu snagu zapadne »strategije odvrtačanja od nuklearne agresije« predstavlja strategijsko vazduhoplovstvo, danas nije više održivo. Odmah na početku članka on kaže da ne samo pripadnici mornarice i kopnene vojske, već i sami vazduhoplovci priznaju da najefikasnijim oružjem današnjice treba smatrati »strategijsku podmornicu — bacač projektila — na nuklearni pogon«.

Isto tako, po mišljenju autora, potpuno je pogrešna i postavka »da je nosač aviona u termo-nuklearnom i atomskom ratu osuđen na kratak vek«, iako je poznato da su glavni a ujedno i jedini protivnici nosača aviona i površinskih brodova, na današnjem stepenu razvoja nao-

ružanja, podmornice i projektili koji se lansiraju s kopna. Ali ni ovaj dvoboj između nosača aviona i drugih površinskih brodova, s jedne strane, i podmornica i projektila lansiranih s kopna, s druge strane, ne treba posmatrati usamljeno, bez direktne veze sa ostalim pitanjima. Ako bi se usvojilo da su površinski brodovi besperspektivni, onda bi, na primer, po njegovom mišljenju, bilo sasvim bespredmetno držati Šestu američku flotu u Sredozemnom moru. Osim toga, odgovarajući protivnicima izgradnje flote površinskih brodova, autor navodi da je i 1939. godine bilo zvaničnih stavova da će avijacija uništiti svu površinsku flotu za četiri dana, ali da je drugi svetski rat završen sa mnogo većom tonažom i ratnih i trgovačkih brodova nego što je to bio slučaj na početku rata, odnosno da je avijacija u odnosu na površinsku flotu imala relativno malo uspeha.

Danas projektili sve više preuzimaju ulogu prenosioca nuklearnog punjenja od topova i aviona. Gledajući perspektivni razvoj ovog problema postavlja se kao osnovno da se pronade način kako sprečiti protivnika da sazna položaj sredstava za lansiranje projektila, da bi mu se onemogućilo da ih uništi pre nego što oni i budu stavljeni u dejstvo. Brod, a posebno podmornica, ima u tom pogledu

¹⁾ Les forces aéronavales à l'ère nucléaire, par le Contreamiral R. Lepotier, *Revue militaire générale*, NATO, mart 1961.

neospornu prednost, u čemu se slažu mnogi stratezi.

Autor članka ovde citira neke podatke o američkim nuklearnim podmornicama sa projektilom, *polaris*, pa kaže da deset ovakvih podmornica imaju takvu rušilačku moć koja je praktično jednaka rušilačkoj moći svih bombi koje su u drugom svetskom ratu bile bačene na Nemačku.

On posebno ističe da su ove podmornice u stanju da se duže vreme kreću pod tankom ledenom korom u arktičkim predelima; za sada nema tehničkih sredstava koja mogu da ih otkriju pod tom korom, a ona se može lako probiti u momentu kada je potrebno vršiti lansiranje.

Dalja prednost, po mišljenju autora, površinskog broda ili podmornice u eventualnom »projektilskom« ratu mora protiv zemlje je u tome što brod tačno zna svoju poziciju i ima geografske koordinate statičnog cilja na zemlji, dok sredstva na kopnu nisu u stanju da tačno znaju poziciju brodova koji su u stalnom kretanju. On ukazuje i na činjenicu da čak i u slučaju da jedna podmornica-lovac otkrije pod ledom protivničku podmornicu-bacač ona mora najpre da traži otvor u ledu da bi podatke prenela na kopno, pri čemu bi svakako došlo do gubljenja kontakta sa otkrivenom podmornicom.

Sličan je slučaj i sa površinskim brodom-bacačem projektila jer je, čak i u slučaju da ga otkrije radar ili avion, vrlo teško pratiti njegovo kretanje do takve tačnosti koja je neophodna za efikasno dejstvo lansiranog projektila. Najopasniji protivnik površinskog broda je i dalje nuklearna podmornica, velike brzine i autonomije kretanja, naročito ako poseduje torpeda sa nuklearnom glavom. Kao najefikasnija oruđa za borbu protiv ovog protivnika smatraju se podmornice, površinski brodovi i helikopteri-protivpodmornički lovci.

Interesantno je mišljenje francuskog generala Galoa²⁾, koje autor navodi i sa kojim se uglavnom slaže. Pošto je naveo da cena jedne velike podmornice tipa »Džordž Vašington« iznosi 500 miliona francuskih novih franaka, koliko otprilike iznosi i cena jedne moderne krstarice, a cena jednog projektila oko 2,5 miliona, Galoa kaže da jedna mala zemlja, na primer Danska, pod pretpostavkom da bude izolovana, može svoju bezbednost zasnivati i na posredovanju jedne jedine nuklearne podmornice-bacača projektila. U tom bi slučaju svaki agresor bio nateran na ozbiljno razmišljanje pre nego što bi se usudio da napadne tako malu zemlju, jer bi njeni gradovi svakako bili izloženi zaštiti, odnosno dejstvu projektila sa ove podmornice.

U zaključku članka autor podvlači značaj uloge vazduhoplovno-pomorskih snaga u »zapadnoj strategiji odvracanja«, ističući da ova strategija zahteva maksimalnu pokretljivost i samostalnost, a da nuklearni pogon, od svih vidova, pruža vazduhoplovno-pomorskim snagama upravo mogućnost razvijanja maksimalne pokretljivosti i samostalnosti. Stalna pokretljivost i samostalnost su, ističe autor, osnovne karakteristike vazduhoplovno-pomorskih, amfibijskih i vazdušno-transportnih snaga, koje prevoze i snabdevaju brodovi. Jedino brodovi koji poseduju ovakva sredstva za lansiranje mogu danas, svojim dometom, da dostignu svaku tačku na kopnu. Razvijanje vazduhoplovno-pomorskih snaga kao baza za lansiranje predstavlja ujedno i mogućnost da se izbegne niz diplomatskih, psiholoških, logističkih i drugih problema koji se postavljaju prilikom traženja i stvaranja baza na teritorijama drugih zemalja.

²⁾ Objavljeno u njegovom članku: *Eventail des menaces et panoplie de la défense, Revue militaire générale*, NATO, decembar 1958. — Prim. S. O.

General Frančeško Mereu

RAZMIŠLJANJA O MOGUĆNIM OBLICIMA EVENTUALNOG RATA

U uvodnom delu članka¹⁾ pisac se najpre ogradauje da je vrlo teško raspravljati o budućnosti, tj. o oblicima eventualnog rata, jer se sve te rasprave zasnivaju na malom broju poznatih i stalnih i velikom broju nestalnih vrednosti. Poznate (stalne) vrednosti su istorijskog karaktera. Tu, pre svega, pisac misli na iskustva drugog svetskog rata i lokalnih ratova koji su mu sledili: u Koreji, Indokini itd. Nestalne vrednosti proističu iz progressa tehničkih nauka. A pošto je taj progres u današnje doba veoma brz, to pisac daje samo opštu orijentaciju, i to isključivo za najbržu budućnost. On posebno naglašava da su za to neophodni veoma fino osećanje mere i ravnoteža između oslanjanja na prošlost i predviđanja budućnosti. U završnom delu uvoda pisac ukazuje i na to da davanje bilo kakve vizije budućeg rata ne bi bilo od koristi ni komandantima. Njima više pogoduju sloboda u orijentaciji njihove misli i solidnost njihove opšte kulture koje će im omogućiti da pronalaze, detaljno ispituju i iznose originalne ideje i da stvaralački koriste pouke i iskustva koje će im rat pružiti već od prvog dana.

Prelazeći na samu temu pisac ističe da je polazna tačka njegovog istraživanja stanje postignuto razvojem ratne veštine na završetku drugog svetskog rata, kad su prevlast imali tenk, avion sa pilotom i nosač aviona. Neki teoretičari obično tvrde da novi rat počinje tamo gde je završen onaj pre njega, u smislu da se njegovi oblici, tehnika, postupci i pojediniosti vezuju za one kojima je prethodni završen. Pisac takvo shvatanje usvaja samo u njegovom opštem smislu i smatra da će svaki rat već od početka radati nove forme upotrebe snaga, da će njihov razvoj upravo u početku biti izrazitiji, a da će posle izvesnog vremena dobiti određeni tok koji se može nazvati normalnim. U stvari, tu odmah interveniše, u smislu stvaranja ravnoteže, takozvani zakon o stalnom taktičkom odnosu po kome jedno sredstvo uvek izaziva pronalaženje

protivsredstva i koji neumoljivo uravnotežuje napad i odbranu, oklop i top itd.

Početni revolucionarni prelom prilikom tog razvoja je posledica raznih elemenata tako da može biti jače ili slabije naglašen, većeg ili manjeg intenziteta i da se duže ili kraće opire tom zakonu taktičkog odnosa sredstvo — protivsredstvo, tj. tom uravnotežujućem dejstvu. U tom periodu može doći do prevlasti jednog protivnika koji primeni zaista nova i do tada u tajnosti čuvana sredstva, nove forme upotrebe ili novu organizacijsku podelu, što drugom protivniku stvara teškoću dok ne bude u mogućnosti da primeni odgovarajuća sredstva odbrane, odnosno dok ne pronađe protiv-oružje.

S obzirom da su se pri završetku drugog svetskog rata pojavile na ratnoj pozornici atomska bomba i rakete, to pisac razmatra da li se i na ova nova sredstva, posebno na nuklearno oružje, mogu primeniti opšti istorijski zakoni i da li će se i na njima pre ili posle odraziti zakon stalnog taktičkog odnosa. Drugim rečima, da li će i ova nova sredstva završiti tako što će dopuniti arsenal klasičnog oružja, odnosno da li se i njima negira sposobnost unošenja totalne revolucije u strategijskoj ravnoteži. Bez obzira na priznavanje neizbežnosti istorijskih zakona, pisac stavlja nova borbeno sredstva van sveta klasičnih, imajući u vidu njihovu razornu moć koja je u poređenju sa dosad poznatim sredstvima tako ogromno povećana, da se slična stvar nikada nije desila u istoriji naoružanja. Otuda potiče i izvesna piščeva neodlučnost u pogledu prihvatanja optimističkih gledišta «evolucionista». On smatra da se ne može negirati da je u pitanju revolucionaarna pojava u istom smislu u kome je cepanje atoma revolucionarisalo i isprevtalo mnoge zakone klasične fizike. Zahvaljujući nuklearnim eksplozijama, tehnika je učinila ogroman skok u pogledu efikasnosti sredstava za razaranje; ali se zasada ne vidi da li će i kako ona načiniti sličan skok i u pogledu efikasnosti zaštite. Iz takvog stanja moguće je izvući samo jedan zaključak: taktička ravnoteža između napada i odbrane narušena je u korist napadnih sredstava i zasada se ne

¹⁾ Gen. di Brig. Francesco Mereu, Considerazioni sulle possibili forme di un conflitto eventuale, *Rivista militare*, Italia, mart 1961. god.

može predvideti kada će biti ponovno uspostavljena.

U zasebnom poglavlju pisac razmatra pitanje apsolutnosti atomskog oružja. Po njegovom mišljenju ovo oružje izaziva radikalne promene u pogledu koncepcije borbe i zahteva duboke izmene doktrine, klasičnih ratnih sredstava i načina njihove upotrebe. Ne negirajući njegovu ogromnu razornu moć i veoma brze efekte, on smatra isto toliko pogrešnim pridavati atomskom oružju apsolutan značaj, kao što je pogrešno smatrati da će se ono, pre ili kasnije, bez velikih potresa uvrstiti među klasična oružja. Svoj stav da atomsko oružje nema apsolutan značaj pisac potkrepljuje izvesnim argumentima. Tako, na primer, do prvog on dolazi upoređujući pojavu nekog veoma snažnog sredstva kome još nije pronađeno protiv-sredstvo sa nekim nedeljivim brojem. Međutim, taj broj je ipak deljiv sa samim sobom. Analogno tome, svako oružje nosi u sebi i svoju odbranu. Tako i atomsko oružje, od kojeg nema neposredne odbrane, predstavlja izvesnu vrednost samo dok se nalazi u rukama jedne strane kao njen isključivi monopol. Čim ga poseduju obe strane, ono napadnutoj strani već može da posluži za protivudar koji, u stvari, znači prvu odbranu. U tom slučaju zakon stalnog taktičkog odnosa ne zasniva se više na spregu »napad-odbrana« već na spregu »napad-napad« kojim se opet izražava ravnoteža, poništava ma kakva premoć i navodi na razmišljanje. Ako nema odbrane za jednog, nema je ni za drugog. U sukobu koji bi otpočeo u takvim uslovima ostalo bi samo da se utvrdi ko je prvi udario, a to je — smatra pisac — pitanje akademskog karaktera i više za istoričare. U praksi oba protivnika pretrpela bi u istom danu, možda samo sa razlikom od nekoliko časova, sudbonosne gubitke.

Drugi argument on zasniva na činjenici da protiv svakog oružja postoji mogućnost pasivne odbrane. Njome se iskorišćavaju svi postojeći uslovi koji mogu doprineti da se opasnost što više otkloni. Najefikasniju pasivnu zaštitu od atomskog oružja predstavlja raščlanjivanje jedinica i ustanova i ukopavanje.

Treći argument protiv apsolutnosti atomskih borbenih sredstava sastoji se u rentabilnosti, odnosno nerentabilnosti ovog moćnog oružja u odnosu na veličinu cilja. Pisac to upoređuje sa divovskom hidrauličnom presom koja u određenim uslovima ne može da zameni čekić, ili sa ka-

mionom koji ne može uvek da nadomešti tovarno grlo. On podseća da, iako široka primena motorizacije u vojsci u priličnoj meri negira Napoleonovu tvrdnju da pobeda leži u nogama pešadije sposobne da savlađuje dvadeset milja dnevno, ipak se pešak u dodiru s protivnikom još uvek kreće, manevruje i bori peške.

Na osnovu iznetih argumenata pisac zaključuje da atomsko oružje ne može da zameni klasično, ali korisno zamenjuje koncentraciju mase artiljerije i avijacije. Te velike koncentracije treba da iščeznu. U poređenju s njima atomsko oružje je moćnije, brže, logistički ne tako skupo, elastičnije i jednostavnije pri upotrebi. Njegov uticaj na pešadiju, oklopne jedinice i ostale rodove sastoji se isključivo u ograničavanju razvijanja ogromnih snaga. Ne može, dakle, biti reči o iščezavanju pešadije, ističe pisac, već o prilagođavanju njenih postupaka i upotrebe, kako u odbrani tako i u napadu, novoj stvarnosti.

U članku potom on iznosi svoje mišljenje da se eventualan budući rat može ispoljiti u više oblika, kao:

- hladni rat i rat u cilju prevrata;
- konvencionalan rat sa ograničenim ciljem;
- ograničen atomski rat, to jest sa upotrebom atomskog oružja samo u taktičkim okvirima;

— sveopšti atomski rat, odnosno kad se atomsko oružje upotrebljava i u taktičkim i u strategijskim okvirima.

Pisac smatra da je sveopšti atomski rat najmanje verovatan, jer bi značio samoubistvo za onoga ko ga otpočne. Međutim, i do takvog rata može doći bilo zbog pogrešnih proračuna bilo iz krajnje nužde. S druge strane, ograničen atomski rat uvek pređe da preraste u sveopšti. Bez obzira na to što i taj oblik rata u krajnjoj liniji predstavlja samoubistvo, ne može se isključiti ni ta pretpostavka da će jedna strana, pošto iskoristi razornu snagu atomskog oružja radi postizanja nekog određenog cilja, staviti drugu stranu pred alternativu da ili prizna nastalo stanje ili izazove propast sveta. Sem toga, do atomskog rata može doći i ako jedna strana proceni da je teritorija njene zemlje dovoljno prostrana da može izdržati i najteže termonuklearne udare, a da ona potom i konvencionalnim snagama dobije rat.

Sva ta razmišljanja navela su pisca na zaključak da se treba pripremiti za oba rata — konvencionalni i atomski, što

zahteva stvaranje i usvajanje takve doktrine, oružja i obuke koji će se moći koristiti u oba slučaja.

Što se tiče samog otpočinjanja sveopšteg atomskog rata, pisac misli da do nje ga može doći na dva načina:

— putem napada u cilju iznenađenja, koji je unapred dobro proučen i organizovan, kao što je, na primer, bio napad na Perl Harbur;

— nezadrživim proširivanjem i produživanjem lokalnog sukoba tako da on pre-rasta u opšti atomski rat.

U jednom i u drugom slučaju došlo bi najpre do uzajamne izmene snažnih nuklearnih udara kojima bi obe strane nastojale da jedna drugoj unište ili neutrališu izvore snabdevanja i svedu na minimum odbrambeni i protivofanzivni kapacitet kopnene vojske. Nije isključeno da tako snažna nuklearna ofanziva dovede do uništenja jedne strane te da time postane i odlučujuća.

Pošto se u većoj meri iscrpu zalihe atomskog oružja, rat će se karakterisati razvijanjem kopneno-vazdušnih i pomorsko-vazdušnih operacija koje će, uprkos različitim novinama i prilagođavanju postupaka imati, po oceni pisca, konvencionalnu fizionomiju. Njihov će cilj biti da se unište protivnikove pokretne snage, da se izoluju i postepeno okupiraju određene teritorije kako bi se time rat okončao. To bi bio opšti tok rata. Pisac, međutim, smatra da bi se paralisanje pojedinih graničnih zemalja vršilo nuklearnim udarima ograničene jačine, konvencionalnim sredstvima, pa i štrajkovima i sabotazom, pošto ni jedna strana ne bi imala računa da potpuno uništi ljudski, industrijski i ekonomski potencijal takve jedne zemlje, koju bi u toku povoljnog razvoja situacije mogla brzo da uklopi za podršku vlastitih ratnih napora i tako donekle nadoknadi ogromne gubitke koje je pretrpela.

Početni atomski napad završio bi se sve jače izraženim dejstvom na oružane snage, logističke centre za neposrednu podršku operativnih jedinica i nastojanjem da se posednu pogodni položaji za predstojeće izvođenje velikih kopnenih operacija. Početni period budućeg rata, dakle, karakterisaće se dominiranjem atomskog oružja. Pisac ga naziva periodom »razaranja« ili »preživljavanja«, s tim što mu ovaj poslednji naziv više odgovara, jer se — kako on tvrdi — osnovni uslov za dobijanje eventualnog budućeg rata može izraziti jednom reči »pre-

živeti«. Mogućnost da se preživi zavisíće od vojnih i civilnih priprema za odbranu, od moralne čvrstine stanovništva, kao i od toga da se još za vreme mira pripreme izvesne jedinice, kao i sredstva za njihovu logističku podršku, koje će biti sposobne da bez prekida izvode predviđene operacije čak i u ambijentu opšte paralize i izolovanosti. On posebno naglašava da pod pojmom »preživeti« ne treba shvatiti samo održavanje fizičkog života, već i sposobnost obnavljanja industrije, kao i ponovno aktiviranje preostalih snaga. U pogledu dužine trajanja rata pisac je mišljenja da odluka najverovatnije neće moći da se postigne za kratko vreme s obzirom na ogromno prostanstvo budućeg ratnog poprišta.

Posle ovakvih opštih razmatranja pisac se zadržava na ulozi kopnene vojske, zauzimajući odlučno stav protiv onih koji zastupaju mišljenje da će budući rat započeti, izvoditi se i završiti isključivom upotrebom atomskog oružja. Kopnena vojska imaće glavnu ulogu u bilo kakvom ratu budućnosti: atomskom, konvencionalnom ili u cilju prevrata. Ni u opštem ni u ograničenom atomskom ratu ne može se pretpostaviti da bi vazduhoplovne i pomorske snage, komandovanje i državna uprava bili u stanju da dejstvuju bez moćne kopnene odbrane.

Isto se tako, sa podjednakom brigom, treba pripremiti i za suprotstavljanje ofanzivnim dejstvima u drugoj fazi karakterističnoj po vazdušno-kopnenim bitkama koje će odlučujuće uticati na ishod rata.

Danas se pred svaki generalštab postavljaju, kao glavni problem, zadatak da utvrdi kako jedinice kopnene vojske treba da budu opremljene i uvežbane da bi mogle preduzimati sve mere i protivmere koje zahteva atomski rat. Svi prihvataju osnovni zahtev — raščlanjivanje, koje je imalo za posledicu povećan broj odbrambenih položaja po frontu i dubini. Da bi se udovoljilo zahtevu za raščlanjivanjem za vreme borbe prišlo se reviziji uloge divizije. Integracija rodova vrši se sada na nižim stepenima komandovanja, a i sama divizija dobila je ulogu velike združene jedinice. Taktičke grupe i podgrupe, sastavljene od 5 borbenih rodova — pešadije, oklopnih jedinica, artiljerije, inžinjerije i jedinica za vezu — treba da budu glavni akteri sutrašnjeg boja.

Fuzijom tradicionalnih rodova koji će dejstvovati u sastavima jedinstvene strukture, sposobnim za samostalno vođenje

borbe, nestaje postojeće razlike između njih. Pisac smatra da se na horizontu već nazire proces unificiranja kojim će se sadašnji rodovi, u skladu sa novim formama upotrebe, deklasirati na rang običnih specijalnosti.

Koncepcijom raščlanjivanja uslovljena je i koncepcija pokretljivosti. Pisac kaže da ona ima dva aspekta: aktivni, koji omogućuje munjevito iskorišćavanje efekta atomske eksplozije, i pasivni, koji proističe iz kategoričnog zahteva za zaštitom ljudstva kad je jedinica dekoncentrisana, za vreme kretanja i kad je koncentrisana. On se malo pobliže osvrće na ovaj drugi aspekt pri čijem se rešavanju javlja, po njegovom mišljenju, vrlo opasna tendencija za sveopštim motorizovanjem. Međutim, pokretljivost postignuta na taj način postala bi — tvrdi on — sama sebi cilj. Naime, vođenje borbe pri primeni atomskog oružja zahteva da jedinice brzo pređu iz dekoncentracije u koncentraciju i da su zaštićene i u jednom i u drugom slučaju. I upravo ti zahtevi za brzinom i zaštitom ukazuju kakvoj pokretljivosti treba težiti. Pokretljivost koja je postignuta vozilima na točkovima, nesposobnim za savlađivanje najraznovrsnijeg zemljišta, ne odgovara pojmu brzine potrebne za vođenje savremenog rata. Pokretljivost postignuta vozilima u kojima su ljudi nezaštićeni i izloženi radijaciji, a vozila i sredstva veze podložni lakom oštećivanju, ne odgovara savremeno shvaćenim uslovima zaštite. Prema tome, zaključuje pisac, vrlo je malo verovatno da se zahtev za pokretljivošću u atomsko doba može udovoljiti opštim motorizovanjem vojske. Polazeći od činjenice da zasad postoje samo dve mogućnosti zaštite: oklop i ukopavanje, on ukazuje na jedno od tih rešenja. Neosporno je da tenk i oklopni transporter zadržavaju svoju efikasnost i u atomskim uslovima, razume se, uz izvesno usavršavanje radi bolje zaštite od radijacije. No, pošto je usled finansijskih teškoća nemoguće mehanizovati celu vojsku, to većem delu jedinica preostaje jedino ukopavanje. Takva razmišljanja navode na rešenje koje pretpostavlja postojanje dva dijametralno suprotna tipa jedinica: oklopnih i pešadijskih.

Oklopne jedinice bile bi sastavljene od tenkova, pešadije, artiljerije, inžinjerije, delova za vezu i službi; svi bi bili pod okloptom i osposobljeni da istom taktičkom brzinom savlađuju različito zemlji-

šte. Samo takve jedinice mogu da postignu pravu pokretljivost koja je uslov za brzo koncentrisanje, akciju i brzo dekoncentrisanje. Oklopne jedinice bi se upotrebljavale u masi i pretežno za zadržavajuća dejstva i protivnapade.

Pešadijske jedinice morale bi biti osposobljene za potpuno samostalan život i dejstvo. Ovo je razumljivo kad se ima u vidu da će nuklearan rat izazvati takva razaranja i dezorganizovanje da će za duže vreme biti ograničeni, pa čak i nemogućeni, svaki saobraćaj, dotur i popuna. Da bi uprkos svemu tome pešadijske jedinice bile u stanju da se bore, neophodno je naoružati ih moćnim, lakim i što jednostavnijim oružjem.

Borbe će se voditi uz krajnju oskudicu i štednju potrošnih dobara, a naročito municije i pogonskog goriva. Prioritet u trošenju ovih sredstava imaće vazduhoplovstvo, raketne baze i oklopne jedinice. Pešadija će morati da znatno smanji svoje logističke potrebe; ona će morati da se rastereti svog naoružanja koje se ne može nositi i moraće se uopšte više oslanjati na samu sebe. Ukopana za vreme atomske ofanzive, ona će svoju pokretljivost, lakoću i svoj ofanzivni duh morati da čuva za odlučujuće borbe u drugoj fazi rata, koje će po mišljenju pisca, ukoliko do njih dođe, biti klasično konvencionalne. Pešadijske jedinice treba da budu obučene za dugo pešačenje, utvrđivanje po tipu poljske fortifikacije, izviđanje, gerilski i protivgerilski rat, ukoliko za dejstvo u najrazličitijim uslovima.

U zaključnim razmatranjima pisac iznosi i mišljenja raznih vojnih pisaca i stručnjaka o tom pitanju. Oni, između ostalog, tvrde sledeće:

Termonuklearni rat sve je manje privlačan, što je navelo na misao da se on zameni nekim drugim vojnim ili političkim sredstvom. Hladni rat je jasan pokazatelj takve tendencije.

Činjenica da nuklearno oružje postoji ne znači da je obavezna i njegova upotreba. Ono svoju namenu ispunjava već i samim svojim postojanjem. Atomski rat, dakle, predstavlja danas samo mogućnu eventualnost.

Nije lako utvrditi praktično primenljivu i sigurnu granicu taktičke upotrebe nuklearnog oružja. Otuda veliki rizik i opasnost da ograničen atomski rat ostane takav samo kraće vreme.

Atomsko oružje ne može se smatrati apsolutnim. Kad bi ono bilo takvo, po-

stalo bi besmisleno dalje postojanje znatnih kopnenih snaga koje sve države održavaju. Ma kako odlučujuće izgledalo, ono samo ne može ovladati ni zemljom, ni morem, ni vazduhom.

Posebna pažnja posvećuje se borbi protiv revolucionarnog rata koja se zasniva isključivo na kopnenoj vojsci. Velik značaj pridaje se i civilnoj zaštiti.

Od prepreka, naročito vodenih, ne treba očekivati više nego što one mogu dati:

kraće zaustavljanje protivnika, njegovo prisilno koncentrisanje i izlaganje vatri.

Danas još nije moguće odrediti koja teška konvencionalna oružja treba odbaciti, a koja smanjiti i koliko. Jasno je, međutim, da široku skalu naoružanja koja postoji između nuklearnog projektila i pešakove automatske puške treba podvrgnuti reviziji kako bi ono odgovorilo potrebama savremenog rata.

Seš

NOVE KNJIGE

HERCEGOVINA U NOB — izdanje Vojnoizdavačkog zavoda JNA »Vojno delo«, Beograd.

Knjiga ima 973 stranice štampanog teksta, sa 147 priloga od 126 učesnika i *posebnim prilogom druga Tita napisanim za nju*. Likovnu i umetničku opremu dao je Branko Sotra. U knjizi se daju 94 dokumentarne fotografije, skice borbenog puta 10. hercegovačke brigade i 29. hercegovačke divizije, pregledna karta Hercegovine, marš 29. hercegovačke divizije, spisak narodnih heroja Hercegovine i registri ličnosti, geografskih naziva, naših i neprijateljskih jedinica, partijsko-političkih organizacija.

Štampana je ćirilicom i latinicom na boljoj hartiji. Platneni povez. Cena 1.250. dinara.

Knjiga je podeljena na pet poglavlja. *Prvo poglavlje* obuhvata zbivanja u Hercegovini između dva rata, pripreme za ustanak, ustanak i zbivanja do juna 1942., tj. do povlačenja partizanskih snaga iz Hercegovine u Bosnu; *drugo*, dejstvo 10. hercegovačke brigade u Bosni do početka bitke na Neretvi; *treće*, uslove u kojima je živeo narod Hercegovine i delovanje partijske organizacije u periodu od juna 1942. do juna 1943. god. — tj. do dolaska 10. hercegovačke brigade u Hercegovinu; *četvrto*, od bitke na Neretvi do završetka bitke na Sutjesci; *peto*, od završetka bitke na Sutjesci do kraja rata.

Priloge za ovu knjigu napisali su učesnici NOB — Hercegovci, kao i oni koji su se borili u sastavu hercegovačkih jedinica ili su delovali u Hercegovini.

U celini knjiga daje potpun pregled učešća Hercegovine u NOB i sadržinski i dokumentarno predstavlja veoma bogat i vredan materijal. Iz njega će čitalac jasnije sagledati i sve osobenosti borbe koja se odvijala pod specifičnim uslovima ovog područja, a mladim generacijama se pruža obilje podataka koji će ih napajati najboljim primerima patriotizma, samoprepora i hrabrosti.

Maršal Sovjetskog Saveza V. I. Čujkov, ODBRANA STALJINGRADA, 45. knjiga »Vojne biblioteke — inostrani pisci«, VIZ-a JNA »Vojno delo«, Beograd 1961. strana 423, cena 600 dinara.

Autor ove knjige, u kojoj se uglavnom razmatra odbrambena faza staljingradske bitke, svakako je jedna od najpozvanijih ličnosti koje bi o toj bici mogle iznositi lične utiske. Posle uvodnih borbi, u kojima je igrao istaknutu ulogu, Čujkov je 12. septembra 1942. postavljen za komandanta čuvene 62. armije kad je bitka za sam grad bila već u punom jeku. Tako je iz neposredne blizine i sa jednog od najodgovornijih mesta pratio ceo njen tok, a uspeo je da ga i veoma živo prikaže.

To je prvi deo trilogije u kojoj će pisac kao komandant 62. armije prikazati njena dejstva u daljem toku rata sve do ulaska u Berlin.

Guderijan, VOJNI MEMOARI, 29. knjiga »Vojne biblioteke — inostrani pisci«, VIZ-a JNA »Vojno delo«, Beograd 1961. strana 623, cena 1.000 dinara.

Delo obuhvata istoriju stvaranja nemačkih oklopnih jedinica pred drugi svetski rat; njihov razvoj u toku rata; operacije u Poljskoj, Francuskoj i na istočnom frontu; odnose nemačkog Generalštaba prema Hitleru i drugim funkcionerima Nacionalsocijalističke partije, kao i kratak pregled istorije nemačkog Generalštaba. U prilogu nalazi se nekoliko originalnih divizijskih i korpusnih zapovesti iz operacija protiv Francuske i SSSR-a kao i organizacijska šema nemačkog vrhovnog komandovanja u 1944. godini.

U celini uzeto, knjiga je interesantna. Ona sa nemačke strane baca svetlost na operacije prilikom nadiranja ka Moskvi. Za kritično proučavanje ovih operacija korisno je da se čita uporedo sa nedavno izišlom knjigom *Na zapadnom pravcu* od maršala Jerjomenka.

Z. Seručar, V. Maričić, D. Rajčević, A. Lazarević i S. Derikrava, OSNOVI VOJNE GEOGRAFIJE (Jugoslavija i susedne zemlje) sa atlasom skica, izdanje »Biblioteke vojnih udžbenika i priručnika«, VIZ-a JNA »Vojno delo«, Beograd 1961. godine. Knjiga ima 365 strana, a atlas 106 skica, cena 800 dinara.

Ovaj udžbenik na vrlo pregledan i jasan način obrađuje sve geografske elemente Jugoslavije i susednih zemalja. Za savladavanje materije veliku olakšicu pružaju pregledne i mnogobrojne skice. Namnjen je kao udžbenik u vojnim školama i za polaganje ispita za činove, gde je ovaj predmet po programu predviđen.

ČASOPISI

VOJNI GLASNIK

br. 3/1961.

General-potpukovnik Milan Pavlović:
Regulisanje i kontrola saobraćaja u oklopnim jedinicama

U članku se govori o sprovođenju ove službe, o planu regulisanja i kontrole saobraćaja, o snagama, sredstvima i metodima potrebnim za njeno sprovođenje, kao i o ovoj službi u napadu i odbrani.

Pukovnik Mihailo Jovanović: *Taktika juče i danas*

Uvodni deo članka objašnjava šta je taktika i od kojih faktora zavisi. Izvlačeći zaključak da je svaka epoha u razvoju naoružanja imala svoju taktiku, pisac ističe da taktiku epohe vatrenog oružja odlikuje težnja ka sve rastresitijim borbenim porecima i sve većim međuprostorima. Savremenu taktiku pisac ne definiše ali daje elemente koji bi mogli uticati na njen dalji razvoj.

Potpukovnik Martin Virijević: *Ubrzanje radova u topografskoj pripremi artiljerijskih jedinica*

Iznoseći slabosti ranijeg postupka u topografskoj pripremi koji je zahtevao vreme od nekoliko časova, pisac ukazuje na mere za njegovo ubrzanje.

Major Josip Gojanović: *Maskiranje vatrenih položaja artiljerije*

S obzirom na mogućnost da se VP artiljerije u savremenom ratu otkriju i ona uništi još pre početka dejstva, pisac iznosi mere pomoću kojih se to može sprečiti (maskiranje, fort. uređenje, način posadanja, mere za obmanjivanje i zaštitu od infra-crvenog i radarskog izviđanja i sl.).

Pored ovih, *Vojni glasnik* donosi i sledeće članke:

Potpukovnik Svetozar Šarlija: *Dežurna radio-služba*

Potpukovnik Miloš Cvetojević: *Uticao raznih faktora na dozimetriju i evidencija ozračenih*

Kapetan Nikola Krneta: *Rešavanje problema susreta kod nekih protivavionskih računara*

Major Miodrag Filipović: *Uprošćavanje korektura pravca*

Mesud Hotić: *Neke akcije Trećeg krajskog odreda početkom 1942.*

Milorad Gončin: *Obračun u Livnu*

Potpukovnik Vuko Mihailović i kapetan I klase Milan Ognjanović: *O savremenim školskim objektima i njihovom korišćenju*

Kapetan Vojislav Vukićević: *Likovna umetnost među pripadnicima Armije*

Pukovnik dr Miladin Gilić: *Gljivična oboljenja kože*

U časopisu su dati prikazi raznih članaka i taktičko-tehničke i druge novosti iz inostranih armija.

VOJNI GLASNIK

br. 4/1961.

General-major avijacije Milija Staničić: *Savremena borba i lik starešine*

U članku se iznose pogledi na ulogu i značaj starešina u savremenom ratu i veći broj pitanja koja starešine moraju rešavati. Govori se, takođe, i o kvalitetima koje bi trebalo da starešine poseduju da bi mogle odgovoriti zahtevima savremene borbe.

General-potpukovnik Branko Obradović: *Upravljanje vatrom protivavionske artiljerije*

Ukazujući na složenost problema upravljanja vatrom PAA u savremenim uslovima, pisac iznosi dosadašnji razvoj sistema za upravu vatrom, zadržavajući se naročito na savremenim koncepcijama o usavršavanju ovog sistema. Najzad, kroz dva primera, on ukazuje na prednosti i nedostatke centralizovanog i decentralizovanog upravljanja vatrom PAA uz korišćenje savremenih uređaja.

Potpukovnik Vladimir Timčenko: *Zaprečavanje u protivvazdušno-desantnoj odbrani*

Polazeći od činjenice da je vertikalni manevar u savremenim uslovima važan činilac, pisac razmatra zaprečavanje kao jednu od efikasnih pasivnih mera u sklopu protivvazdušno-desantne odbrane trupa. U članku se dodiruju sledeća pitanja: uticaj prepreka na spuštanje vazdušnog desanta, njegovo sređivanje i dejstvo.

Potpukovnik Josip Delić: *O neutralisanju žive sile*

Pošto je istakao potrebu promena u shvatanju pojma neutralisanja u savremenim uslovima i mogućnost smanjenja ustaljenih normi u pogledu utroška vremena i municije pri neutralisanju, pisac razmatra metod vatre i strukturu neutralisanja i daje primere neutralisanja primenom raznih metoda vatre.

Pukovnik Đuro Ljuština: *Zaštita trupa od toplotnog zračenja atomske eksplozije*

Članak ima za svrhu da skrene pažnju na realnu opasnost od toplotnog zračenja, kao i na sredstva i načine zaštite. U njemu se obrađuju sledeća pitanja: opšte karakteristike zračenja, uticaj meteoroloških uslova, štetni učinci, zaštita, postupci koji se mogu primeniti u raznim situacijama radi zaštite, kolektivna zaštita itd.

Pored ovih, *Vojni glasnik* donosi i sledeće članke:

Potpukovnik Ante Bačinić: *Naoružanje i snabdevanje pešadijske čete na borbenom zadatku*

Potpukovnik Daut Pipić: *Raspored časa za obuku vojnika*

Kapetan I klase Velimir Bogovac: *Određivanje azimuta pravca oruđa busolom PB-1*

Kapetan Dragan Suzić: *Čuvanje sredstava veze u skladištima*

Kapetan Dušan Nikolić: *Evidencija rada motora tenka pomoću instrumenata*

Dimitrije Vojvodić: *Napad na neprijateljske bunkere na Javoroku*

Olga Čelebić: *Sećanje na marš preko Šargana*

Ante Rosi: *Borba kod Brajića jula 1941.*

U časopisu su dati prikazi raznih članaka, taktičko-tehničke i druge novosti iz inostranih armija.

VAZDUHOPLOVNI GLASNIK

br. 2/1961.

Pukovnik Mirko Vales: *Dejstva LBA u svitanje i sumrak*

Pisac ukazuje na značaj i potrebu ovog dejstva, objašnjava njegove opšte karakteristike i vreme napada, a potom posebno obrađuje dejstvo u svitanje, a posebno u sumrak.

Pukovnik Ljubo Vukčević: *Snabdevanje iz vazduha jedinica u pozadini neprijatelja*

U ovom članku obrađena su pitanja transportnih sredstava, organizacije snabdevanja, rada u štabu jedinica koje se snabdevaju, rada u jedinici koja organizuje snabdevanje, kao i rada u transportnoj jedinici.

Pored toga, *Vazduhoplovni glasnik* donosi sledeće članke:

Potpukovnik ing. Ilija Jovanović: *Kontrola kvaliteta avio-goriva*

Major Dragoslav Janković: *Neka razmatranja u vezi sa proračunom goriva*

Doc. dr Ines Wesley-Tanasković: *Procena fizičke kondicije pilota*

Potpukovnik Danko Fućak: *Neki dokumenti iz života i rada 1. vazduhoplovne baze pri VŠ NOV i POJ*

Kapetan I klase Ljubomir Krstić: *Specifičnosti održavanja akumulatora K-1*

Časopis donosi i rubrike »Razgovori sa čitaocima«. »Iz stranih RV« »Vesti i novosti«, kao i bibliografiju i obaveštenje o temama sa pozivom na saradnju.